

# TALLÓZÁS

## Demográfiai robbanás és nyelvi konfliktusok Indiában

(Viaja economică, 1968. 52.)

A közgazdász-szociológus Costin Murgescu útinaplójában érdekes adatokat és megfigyeléseket közöl a világ egyik legnagyobb országának életéből. Amennyire New York öreg, Új-Delhi annyira fiatal — írja a szerző. De csak Új-Delhi? Az ország lakosságának csaknem fele 18 éven aluli, 57%-ának életkora pedig nem haladja meg a 24 évet. Nem nehéz ebben a fiatalságban a „demográfiai robbanás” jelenségét felfedezni, ami sok fejtörést okoz a közgazdászoknak, szociológusoknak, politikusoknak. Indiában a születések arányszáma mindig magas volt. A főleg becslésekre támaszkodó demográfiai statisztika azt mutatja, hogy a születések arányszáma a század elején (1901—1910) elérte a 48,1 ezreléket, a függetlenség első éveiben (1951—1960) a 41,7 ezreléket. A demográfiai fejlődésben döntő jelenség a halálozások arányának számottevő csökkenése (1901—1910 között 42,6, az 1951—1960-as időszakban 22,8 ezrelék). Ennek eredményeként az ország lakossága századunk első három évtizedében (1901—1931) 40,5, az 1931—1961-es időszakban 160,2 millióval gyarapodott.

A gyors népszaporulat következményeként Indiában 138 lakos jut egy négyzetkilométerre. Néhány összehasonlító adat tükrében még világosabbá válik, hogy mit jelent ez a hangyabolyyszerű népsűrűség. Európában átlagosan 57 ember él egy négyzetkilométeren, az Amerikai Egyesült Államokban — a város elnevezéssel sem illethető óriási emberi agglomerációk ellenére — mindössze 20, vagyis hétszer kevesebb, mint Indiában.

Milyenek a gazdasági és társadalmi feltételek ebben a túlnépesedett országban? — teszi fel a kérdést a szerző, majd elgondolkodtató adatokat idéz. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem Indiában

2-szer kisebb, mint Szenegálban, és 3-szor kevesebb, mint Brazíliában, a kicsiny Guatemalában vagy a szintén csöppnyi Gabonban, Európáról nem is szólva. Indiának, akárcsak a fejlődésben levő országok többségének: óriási munkaerő-tartaléka van. A fejletlenség nagy drámája éppen e potenciális adottság kiaknázatlanságában rejlik. Ottani közgazdászok szerint a beruházások nagy részét a népesség gyors szaporodása emészti fel, s így kevés jut az életszínvonal emelésére.

A kormány a demográfiai robbanás következményeit születésszabályozással igyekszik ellensúlyozni. Az e célra fordított összegek révén egyetlen országban sem olyan mély a tartalma a „family planning programme” fogalmának, mint Indiában. Számítalan tanács, bizottság, kutatóközpont, városi és falusi propaganda és segélyező, felvilágosító szerv munkálkodik azon, hogy a születési arányszámot 40 ezrelékről 24-re csökkentse. Az eredmények még nehezen értékelhetők. Annyi azonban bizonyos: nyolc hindu nő közül hét frástudatlan, így ezek számára az írásos propaganda hozzáférhetetlen.

Nem kevésbé érdekes jelenség, hogy az ország lakossága hat fő vallás szerint oszlik meg, 64 millió ember tartozik kasztokba, 30 millió pedig törvényesen elismert törzsekhez. A nyelvi megoszlás is elképesztő: Indiában 1652 „anyanyelv” beszélnek. Hogy mégis valamilyen rendszert vigyenek ebbe a mozaikba, az indiai nyelvek és demográfusok az említett „anyanyelv” közül 380-at 14 regionális nyelvcsoportha soroltak. Ezek egyik-másika hivatalos nyelvként szerepel a köztársaság 16 államában. 241 „anyanyelv” 17 kisebb jelentőségű nyelvcsoportha került, elterjedési körük legalább 500 000 személyre terjed ki. További 71 „anyanyelv” más 19 nyelvcsaládba került, ezek mindegyikét 100—500 000 ember beszéli. A fennmaradó 960 „anyanyelv” 776 táj- és törzsi nyelvbe osztozták be. A 14 regionális nyelv közül a legerjedtebbek a hindi nyelvjárások. Ezeket az ország lakosságának körülbelül 30%-a beszéli.

Az angol nyelv — amely összekötő nyelvi kapcsolatot jelentett az államok között és a szövetségi adminisztrációban, de a lakosságnak csupán 5%-a beszélt — használhatatlannak bizonyult az államok ügyintézésében és mindennapi életében. A közoktatásban és a sajtóban az angollal párhuzamosan bevezették a re-

gionális nyelveket. India 62 egyeteme közül 35-ön regionális nyelveken lehet vizsgázni, ugyanis a diákság több mint 90%-a igényli ezt. A rádióközvetítések 29 nyelven folynak. A 8000 napi és időszaki lap közül 1700-at angolul és 1750-et hindi nyelven jelentetnek meg. A kiadványok vonatkozásában azonban egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a „malajalam”, a „tamil” vagy a „bengáli” nyelv.

Figyelembe véve a nyelvhasználatban előállott helyzetet, az Új-Delhiben működő nevelési bizottság a fokozatos átalakulásra programot dolgozott ki. Ez a háromnyelvűség koncepcióján alapszik: a hindi nemzetegyesítő hivatalos nyelv; a regionális nyelvek helyi jellegűek; az angol ablak a nagyvilág felé.

### Az antik tragédiától az abszurdig

(*Revista de istorie și teorie literară*, 1968. 4; *Viața românească*, 1968. 11.)

A hazai elméleti érdeklődést a mai nyugati dráma iránt nemcsak az teszi indokolttá, hogy színpadjainkon évadról évadra jelentős helyet foglalnak el nyugati drámaírók humanista eszmeiségű, eszközeikben pedig a modern irányzatok egész skáláját átfogó alkotásai, hanem az is, hogy e művek legjobbjában a modern ember életérzésének újszerű kifejezésére s az emberről alkotott képünk gazdagítására irányuló törekvések tanúi lehetünk. A vizsgálódás ilyenformán szervesen összefonódik az új problémákat és új kifejezési módokat kereső hazai drámai törekvésekkel, s eredményei segíthetik emezek kibontakozását is, bár nem tagadhatjuk, hogy hazai rendezőink és drámaíróink egyike-másika bizony megelőzte már a kritikusokat (mégpedig gyakorlatilag) a tanulságok levonásában.

Marcel Duță (*Problematika modernă a teatrului și teatru românească actuală*. I. *Text și spectacol*, RITL. 1967. 4; II. *Teatrul absurdului*, RITL. 1968. 4) és B. Elvin (*Dileme în dramaturgia occidentală*, *Viața românească*, 1968. 11) tanulmányai a mai nyugati drámaíródalom és színház problémáinak vizsgálatával, az eszmei formái összefüggések sokoldalú megvilágításával kétségtelenül segítik a hazai drámaíródalom e tanulságok levonásában.

Az elemző kritikusok mindannyian egyetértenek abban, hogy a mai nyugati dráma, akárcsak az antik görögöké, mé-

lyen bele van ágyazva saját kora való-ságába. Itt is, akárcsak ott, érzékelhető az ember fölött uralkodó kikerülhetetlen végzet (az istenek megmásíthatatlan akaratára, illetve a hatásaiban felfogott gazdasági kényszerűség), amelyhez hozzájárul a mai nyugati ember megannyi dilemmája: az élet egyre fokozódó anyagi telítettsége és ezzel egyidejűleg az ember növekvő intellektuális atomizálódása, a szándék és eredmény egymástól való elszakadása, sőt szembe kerülése. E problémák a modern drámában olykor hagyományos eszközökkel, filozófiai síkon vetődnek fel, máskor a szokványos dramaturgiai eszközök teljes elvetésével. Ezért beszél Marcel Duță is „epikus színházról”, amelyben a cselekmény kibontakozása a társadalmi és történelmi valóság objektív egymásutániságának tükrözésére törekszik, ahol az alakok emberi típusok vagy östípusok, s ahol a megoldás valamely erkölcsi — történelmi, politikai vagy filozófiai — mondanivalót hangsúlyoz; másrészt lírai színházról, ahol a színpadi jelenetek szándékosan bizonytalanok vagy többértelműek, ahol a műben magában a költőiség dominál, lévén azok az egyén pszichológiai vagy látásműködésű látomásai, ahol az alakok sztereotípiákká bomlanak, és az egész mű jelképes, metafizikus értelmet nyerhet. E két — a lényegyet tekintve azonban egymáshoz nagyon is közelálló — formában jut ma kifejezésre a drámaíró látásműködése a társadalmat elbürokratizáló vagy elmilitarizáló polgári államgépezet ellen, a technika elhatalmasodása, az egyén kiszolgáltatottá válása ellen.

A görög tragédiáknak, amint B. Elvin kimutatja, egyik jellemző vonása az ambivalencia, a kettősség, a kétértelműség. A hősnak cselekvési szabadsága van, de ugyanakkor az istenek akaratának is alá van rendelve. Hiába kiszabott a sorsa, végzetét végeredményben maga hívja ki, olyan tétellel, amelyet szabadon választ. A modern drámaíró ezt a szabadságot és egyben megkötöttséget kiterjeszti a nézőre is. Művek egész sorában a felvetett kérdésre adott írói válasz nemcsak a válaszadásra való képtelenség miatt hiányzik, hanem tudatos kikerülésének szándékával. Mint ahogy az antik tragédiáiról a maga hőstét, úgy a mai (főleg az abszurd) drámaíró közönségét ruházza fel a teljes szabadsággal. „Nevetséges dolog — mondja Eugen Ionesco — a bibliát kérni számon a drámaírótól, azt, hogy megmutassa a megváltás útját; nevetséges dolog az egész emberiség helyett gondolkodni és a világnak valami-

féle automatikus filozófiát adni. A drámaíró problémákat vet fel. S az embereknek a magány, a magukbaszállás perceiben kell elgondolkozniok rajtuk, olyankor kell megtalálniok, teljesen szabadon, a maguk megoldását; egy magamegtalálta megoldás, még ha sántít is, felmérhetetlenül értékesebb az ember számára, mint bármely előre gyártott ideológia, amely megakadályozza őt abban, hogy gondolkozzék.“ Az olimposzi hatalmasságok predestinációja ellenére az antik tragédia hőse maga választotta meg azt az utat, amelyen emberi felelősséggel járni akart (még ha az a bukásba vezetett is). Két háború szenvedéseivel a háta mögött s egy minden eddiginél nagyobb veszedelem fenyegetésének árnyékában a mai nyugati drámaíró ezt a felelős döntésre való készséget és képességet igényli közönségétől is.

A mai nyugati (főleg az abszurd) dráma eszközeinek elemzése a két tanulmányban szintén sok figyelemre méltó megállapítást tartalmaz. Az antik és a modern tragikum szembesítése, a görög tragédiából is ismert csapda-helyzetek modern analógiái, a színpadnak mint a művet illusztráló térnek a valóságot imitáló játékból a színpadi cselekvés színterévé változtatására irányuló kísérletek — mind olyan kérdések, amelyekkel ma rendező, színész és közönség egyaránt találkozik, s amelyeknek ismerete szintén nélkülözhetetlen ahhoz, hogy teljes és helyes mondanivalójukkal szólaljanak meg színpadjainkban a modern dráma kimagasló alkotásai.

### **Iosephus Macarius alias Bódog Józsa**

(*Acta Classica Univ. Scient. Debrecen, 1968. IV.*)

Belu Sabin kolozsvári történész *Bódog Józsa* címen tanulmányt írt a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben* (IV. 1—2.) a szebeni Allami Levéltár gyűjteményében talált, János Zsigmondnak 1563. július 19-én Gyulafehérváron kiadott okleveléről. A fejedelem az oklevelet annak igazolására adta ki, hogy a szebeni polgármester beszolgáltatta a fejedelmi udvarba a németekhez Balassi Menyhárttal együtt átpártolt Bódog Józsa holmiját.

A beszolgáltatót javak Bódog Józsa személyi tárgyain kívül csaknem 150 könyvet magába foglaló gyűjteményt is tartalmaztak (görög és latin auctorok, az

egyháztatyák munkáit, szótárakat, térképeket, bibliákat, valamint a német és a svájci reformáció jeles képviselőinek műveit). Belu Sabin megállapította, hogy Bódog Józsa tudós humanista lehetett, aki a kalandor Balassi Menyhárt társaságába került, és valószínűleg azonos az a Józsa diákkal, aki a *Balassi Menyhárt árultatása* című drámában többek között Oláh Miklós érsekkel tárgyal, s akit Bornemisza Péter is említ *Az ördögi kísértetekről* című művében. De neve előfordul Bornemisza Péternek egy 1584-ben megjelent egyházi beszédeggyűjteményében, amelyből kitűnik, hogy a nagyműveltségű deák a reformáció balszárnyához csatlakozva Arany Tamás és Karácsony György társaságában részt vett a századvégi társadalmi mozgalmakban. A kutató arra a következtetésre jutott, hogy a művelt humanista Bódog Józsa neve egyetlen külföldi egyetem hallgatóinak sorában sem szerepel, ezért nyilvánvalóan valamilyen káptalan iskolában tanult *domi doctus* volt.

Ez a feltevés azonban nem bizonyult teljesen helytállónak. Ritoók Ágnes a debreceni *Acta Classicában* megjelent tanulmányában felfedi Bódog Józsa deák életének korai szakaszát.

A wittenbergi egyetem anyakönyvében 1540. november 22-én *Iosephus Pesti Ungarus* néven egy magyar diákot jegyezték be, akinek családi neve *Macarius*. A diák csakhamar Melanchton kedvenc tanítványa lett, és amint egyik pártfogójának, a híres hebraista Pellicanusnak a naplójából kitűnik, szülei Pesten éltek, de a török elől Kassára menekültek. Wittenbergi tanulmányai előtt 1538 nyári szemeszterében a krakkói egyetemen találjuk bejegyezve *Iosephus Pestinus* néven. A wittenbergi egyetemen — amint erről Pellicanus naplója beszámol — teológiát és irodalmat tanult öt éven át. Mivel Buda eleste miatt hazájába nem térhetett vissza, 1544-ben Melanchton tanulmányútra küldi Németországba és Svájcba. Első állomása ez év tavaszán Speyer, innen Strasbourgba, Melanchton barátjához, Martin Butzerhez megy. Butzer ajánló levelében *Iosephus Macarius Ungarus*nak nevezi. A következő út iránya Basel, ahol Oswald Myconius fogadja, onnan Zürichbe utazik, itt ismerkedik meg Bullingerrel, Pellicanusszal, Gualterusszal, az ifjabb Zwinglivel és Biblianderrel, de itt tanulmányozta Oecolampadius és Zwingli iratait is. Zürichből Konstanzba megy, Blauerhez, majd július 6-án Augsburgba és Nürnbergbe, míg végül augusztusban visszatér Witten-

bergbe. Két év múlva, 1546-ban Pirnau-ban bukkan ismét fel, 1547-ben pedig Spandauban. Ez év őszén azonban már Magyarország nádora, Nádasdy Tamás környezetében van, és decemberben részt vesz a nagyszombati országgyűlésen.

A következő évekből is vannak adataink róla; 1550-ben Heltai Gáspár Kolozsvártott könyomatja Butzer írását az úrvacsoráról, melyet nyilvánvalóan Macariustól kapott, hiszen 1543—44-ben együtt voltak hallgatók a wittenbergi egyetemen. Ezek után a tanulmány megállapítja, hogy *macarius* görög eredetű szó, és jelentése: boldog. Pesten a török foglalás előtt sok Boldog, illetve az akkori kiejtés és helyesírás szerint Bódog volt. Nyilvánvaló tehát, hogy a wittenbergi Iosephus Pesti Ungarus Macarius azonos az azzal a Bódog Józssával, akinek könyveit 1563-ban beszoigáltatják az erdélyi fejedelmi udvarba.

## Majakovszkij és Grosz — két sors

(*Sinn und Form*, 1968. 6.)

Hasonlíthat-e a szín és a szó, bukkanhatunk-e rokonvonásokra századunk nagy költőjének és grafikusának életművében — erre a kérdésre keres választ Alexander Uschakov tanulmánya. Ez a fajta kérdésfeltevés egyre gyakoribb a modern művészetkutatásban; kísérlet azoknak a tágabb összefüggéseknek, általánosabb törvényeknek a megragadására, amelyek századunk különböző művészeti ágainak különböző alkotóit rokonítják.

A tanulmány valószínűsíti, hogy Majakovszkij és George Grosz személyesen is kapcsolatban állottak egymással, majd kettejük cikkeinek, vallomásainak sorával bizonyítja esztétikai hitvallásuk számos egyezését, hogy végül a műveikben — Grosz grafikájában és Majakovszkij verseiben — kimutatható tematikus és felfogásbeli azonosságokra mutasson rá. A két művész egyívású voltát talán az a paradox tény bizonyítja legjobban, hogy Majakovszkij költészetének képvilága, a szó művészetének a plasztikummal érintkező effektusai sokkal közelebb állnak Grosz grafikájához, mint a költő saját rajzaihoz! Gondolatmenetét Uschakov néhány elméleti értékű következtetéssel zárja, az avantgarde formakultúrával induló s a társadalomkritika és forradalmi elkötelezettség vállalásáig jutó két művész életművének strukturális hasonlóságait illetően. Mindketten, mondja, a szatírának ugyan-

azt a válfaját művelték, melynek lényege a társadalmilag általános monumentális felmutatása, a figyelemelterelő részlet-hűség mellőzésével. Ebben áll — Luna-csarszkij szavával — „társadalmi tipizmusuk”, mely plakátzerű, anélkül, hogy plakátta egyszerűsödne. De rokonok az ellentétezésnek a hagyományosan túlmutató, jelkép-értékű használatában is; a társadalmi lényegyet kifejező mozzanatok ellenpólusaikkal együtt történő megjelenítése a valóság ellentmondásainak tudatos művészi megjelenítése lesz, stílusmódszerré bővül. Mindkettőre jellemző a groteszkig fokozott hiperbola gazdag alkalmazása, valamint a valóság „nem esztétikus” mozzanatainak szándékosan meghökkentő exponálása — a valóságot a tudattól elválasztó illúziók, mítoszok lerombolása.

A mindennapiság szokvány-takarója alól a monumentális nagyítással kiszabadítani a valóság igazi arcát, az így születő intellektuális valóságértelmezést összekapcsolni a forradalmi célatatossággal és a stílusmozgósító demokratizmusával — ez a közös törekvés teremti meg a „szó és szín” anyagában különböző, eljárásaiban azonban közös formanyelvét.

## Boswash, Chippits, Sansan

(*Paris Match*, 1021.)

Marc Heimer kivonatosa közli egy egyesült államokbeli futurológiai munkacsoport előrejelzéseit a 2000. esztendőre.

Becslések szerint az évezred végén az Egyesült Államoknak 320 millió lakosa lesz (ebből 80 millió hűsz évesnél fiatalabb). A lakosság földrajzi megoszlását főként a már majdnem teljes városiasodottság jellemzi majd. A jelenlegi nagyvárosok valósággal összeépülnek (valóban, ennek már manapság is látni jelét), Bostontól Washingtonig alakul ki a 80 milliós *Boswash*, s New York lesz a képzelt megalopolis központja. A *Chippits* elnevezés a Chicagótól Pittsburgig terjedő konglomerátumot jelzi, *Sansan* a jelenlegi San Franciscótól Santa Barbaráig terjedő, 25 millió lakosú, 600 km hosszú komplexus neve (a névadó jövőkutatók tehát mindenütt a szélsőséges fekvésű városok első szótagjának összeolvastásával keresztelték el az új alaku-latokat).

Az amerikai bűnözési statisztikák látán nem is tartható különösnek, hogy e futurológusok a számítógépek, a kibernetika fejlődési perspektíváiból kiemelik a

bünüldözés lehetőségeivel kapcsolatosakat, miközben elég sötét képet festenek a személyi szabadság fokozódó ellenőrzéséről is: a kriminalitás elhárításának leple alatt a rendőrhatalom mindig túlloht az eredeti célon.

Heimer azokból a számításokból indul ki, amelyek szerint 2000-ig a számítógépek teljesítménye minden évben ötszörösen növekszik. Ez három évtizeden belül lehetővé teszi a városi telefonbeszélgetések *minőségének* ellenőrzését is. A kibernetikai készülékek lehallgatják, rögzítik az összes beszélgetéseket, s önműködően felhívják a rendőrség figyelmét azokra, amelyek során *gyanus* mondatok hangzottak el. Sőt: a készülékek teljesítménye talán lehetővé teszi majd a hangszín értékelését is, s így a veszélyessé válható ingerültségről, dühről, feltűnő elégedetlenségről tanúskodó hangokat is preventív biztonsági eljárás alá utalja.

A „Think Tank“-okat, a „gondolattárolókat“ e prognózisok szerint más irányú problémák megoldására is felhasználhatónak tartják a közeljövőben: változatos szórakozások „kiagyalásáról“ is gondoskodniuk kell majd ebben a hiperbonyolult korban, melynek egyik nagy átkát a futurologusok az elhatalmasodó unalomban sejtetik.

### Kelet-európai ipari forradalom

(*Századok*, 1968. 1—2.)

Az utóbbi évtizedben ismét a gazdaságtörténeti irodalom érdeklődésének homlokterébe került az iparosítás és az ipari forradalom kérdése, a kettő viszonya, történeti típusai s nem utolsósorban földrajzi koordinátái. Különösen a kelet-európai fejlődés megítélésében eltérőek a vélemények. Egyesek hajlamosak egyenlőségi jelet tenni Európa nyugati és keleti felének ipari forradalma közé, mások a leghatározottabban tagadják, hogy a gyengébben fejlett kelet-európai országokban egyáltalán lehetne erről a jelenségről beszélni.

Berend Iván és Ránki György hatalmas irodalom áttekintése alapján és bőven élve az összehasonlítás lehetőségével, *Az ipari forradalom Kelet-Délkelet-Európában* című tanulmányában a nyugati és keleti gazdaságfejlődés történelmi és gazdasági feltételeit, azonos és különböző jegeit s a kelet-európai ipari forradalom jellemzőit vizsgálja. A szerzők kérdésmegközelítésük alapállásaként leszögezik, hogy az ipari forradalomnak marxi meg-

határozásából és felfogásából indulnak ki, „amely a folyamatot nem egy-egy iparág technikai átalakulásaként értelmezi, de még csak nem is az ipar egészének belső technikai forradalmasodásaként magyarázza, hanem a nemzetgazdaság egészének széles körű strukturális átalakulásaként értékeli“. Mindezt a társadalomban szerkezeti módosulások követik.

Európa e térségén lévő államok statisztikai adatainak és gazdaságtörténeti irodalmának beható tanulmányozása után a szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy a századforduló fejlődésére joggal alkalmazható az ipari forradalom kategóriája. Magyarországon és Oroszországban a mezőgazdaság kapitalizálódása gyorsan haladt előre, kiépült a modern bankrendszer és közlekedési hálózat, s bár továbbra is agrárjellegű maradt a gazdaság, „a nemzetgazdaság egészének mozgását már egyre inkább az ipar befolyásolta“. A szerzők szerint Románia, Bulgária és Szerbia gazdasága az ipari forradalom korszakára jellemző dinamizmust a századfordulón nem érte el, de „kétségtelen, hogy az ipari forradalom folyamata ezen országokban is megindult a világháborúval záruló korszakban“.

Ám ez a jelenség időben, mélységében és következményeiben más, mint a nyugat-európai, annyira, hogy Kelet-, illetve Délkelet-Európa az „ipari forradalom más modelljét termelte ki“. Míg Nyugat-Európa fontosabb országaiban az ipari forradalom, amely korábban kezdődött, a gazdasági és társadalmi struktúra radikális átalakulásához vezetett, Kelet-Európára a „későn megkezdett, felemásan, ellentmondásosan véghezvitt, sőt valójában végig sem járt, valójában be sem fejezeten lezárult ipari forradalmi korszak volt a jellemző“.

„A vox humana népe“

(*Irodalmi Szemle*, 1968. 10.)

Fábrly Zoltán, a régi Korunk Fábrly Zoltánja, előregedhetetlen közmércéje a csehszlovákiai magyarság nemzetiségű öntudatának, s mert ezt az öntudatot minden eseményen és fordulaton át évtizedek óta következetesen az emberség posztulátumával fogalmazza meg, minden szava, minden mondata nemcsak országán belül, hanem nemzetközi viszonylatban is hatótényező. A nemrég XI. évfolyamába lépett pozsonyi magyar irodalmi és kritikai folyóirat vezérhelyén

*Rang és hűség* cím alatt a „stószí reme-  
te“ jözan és ószinte kommentárt fúz az  
elmúlt év csehszlovákiai történéseihöz, s  
a magyar lakosságnak a szlovák vezetők  
részéről is elismert szilárd hazafiságát  
elemelve újra megfogalmazza tételét „a  
vox humana népe“ — a szocializmus em-  
berségéhez hű csehszlovákiai magyarság  
— közelítő, és nem távolító, összekötő és  
nem szétválasztó szerepéről.

Régebbi állásfoglalásaira hivatkozva  
Fábry Zoltán kifejti, hogy nem elég a  
fasizmust legyőzni, hanem annak lelki-  
ségét — a kizárólagosság és tekintet-  
nélküliség fertőzését — is teljesen fel-  
kell számolni a szocializmus eredendő  
humanitásával. „Az internacionalizmus  
egyenlítő tette — írja — végső soron  
csak az emberségre nevelés lehet. A szo-  
cializmus világpedagógia, mert a tény-  
leges, reális emberségre nevelés elkötele-  
zettje. A szocialista humanizmus világ-  
pedagógiájának hátráltatója a világpoli-  
tika, mely hatalmi jellegénél fogva —  
minden árnyalatában — fegyverben  
kénytelen gondolkodni... E helyzetben  
örökkévalónak látszik az Ady-szövegezte  
humánium védekező és megtartó hűség-  
parancsa: embernek megmaradni az em-  
bertelenségben. A világháborúk századá-  
ban a humánium szinte rezervációba  
kényszerül: egyének és kisebb nemzetek  
és népcsoportok folyamatosági feladata  
lesz, akik ezzel és ezáltal válnak kono-  
kul nagyokká, példázókká. Ranggá. Hű-  
ségé.”

A cikk a szocialista humánium nevé-  
ben hangsúlyozza a csehszlovákiai ma-  
gyarság állampolgári hűségét és osztozá-  
sát a közös törekvésekben. Mint mindig  
élete során, Fábry Zoltán újra éberségre  
int az imperializmus hidegháborús tö-  
rekvéseivel, neonácizmusával szemben.

### Írók iskolája

(*Lityeraturnaja gazeta*, 1968. 52).

Meg lehet-e tanítani valakit az írói  
mesterségre? — teszi fel a kérdést V. Pi-  
menov, a Gorkij Irodalmi Intézet rek-  
tora, s a kérdésre az Intézet harmincöt  
éves történetével felel. „Már a szovjetha-  
talom első éveiben — folytatja — Gorkij  
arról beszélt Leninnek, hogy létesíteni  
kellene egy tanintézetet, ahol a fiatal iro-  
dalmárok tanuljanak, és elsajátítsák a  
mesterségbeli ismereteket az idősebb  
íróktól. Ez az intézet létre is jött 1933-  
ban felsőbb határozatra, amelyet még  
Kalinjin írt alá. S az is természetes

volt, hogy a nagy proletáriró nevét vi-  
seli.”

Az Intézet munkájában részt vettek a  
nagy szovjet prózaírók, költők, dráma-  
írók; sok jelentős tudós tartott itt elő-  
adást. Hosszú éveken át Gladkov az In-  
tézet rektora. Az írásművészet tanszéké-  
nek vezetője Fegyin és Szoboljev volt,  
alkotói szemináriumot tartott Pausztovsz-  
kij, Zamoskin, Romasov, Szelvinszkij és  
Szvetlov.

„Harmincöt év leforgása alatt a Tveri  
sugarút irodalmi főiskolájának falai kö-  
zül több száz író került ki...” — írja  
Pimenov, s hozzáteszi, hogy nem minden-  
kiből lett ugyan író, aki itt végzett, de a  
túlnyomó többség irodalmi munkát foly-  
tat napilapoknál, folyóiratoknál, kiadók-  
nál, a televízióban vagy a rádióban. Jó  
szerkesztő, kiadó, irodalmi szervező lett  
belőlük.

Jelenleg ötvenkét író, tizenegy doktori  
címmel rendelkező irodalmár és számos  
tapasztalt előadó alkotja az Intézet tan-  
személyzetét. A nappali tagozaton van  
prózaí, költői, drámai és kritikai szemi-  
narium. Külön műfordítói tanszék mű-  
ködik; ez gondoskodik a nemzetiségek  
irodalmát oroszra fordítók utánpótlásá-  
ról. A nappali tagozatra mintegy száz-  
nyolcvan iratkoztak be; az évek óta  
működő esti tagozaton újságírók, mérnö-  
kök, munkások, kolhoztagok tanulnak,  
mintegy hatszázan.

Cikkében Pimenov felhívást intéz a  
szövetségi köztársaságok irodalmi szerve-  
zeteihez, kutassák fel a munkások és  
kolhoztagok körében azokat a tehetséges  
fiatalokat, akik az irodalom valamelyik  
területén megállnak helyüket. Ezzel elő-  
segíthetik a fő cél megvalósítását, hogy  
tudniillik „az Intézet valóban soknemze-  
tiségű legyen”.

### Népességtudomány

(*Demográfia*, 1968. 3—4.)

Elgizár Burnasev tanulmányában rá-  
mutat, hogy a múltban a szovjet népes-  
ségtudomány a szociológiai kutatások el-  
felcédett területe volt. 1967-ben azonban  
a szovjet demográfia történetében egy  
sor nevezetes esemény történt. Először  
is a moszkvai Lomonoszov Egyetemen  
létrehozták a népességtudományi tanszék-  
ket, mely pedagógiai és tudományos  
módszerciben új elvre épít. Ennek lénye-

ge az, hogy a népeiséget mint bonyolult társadalmi-gazdasági jelenséget komplex módon közelíti meg.

A népeiségtudományi tanszék demográfiai kollégiumot tart az egyetem közgazdasági, filozófiai, történelmi és más humán fakultásain. Ezenkívül a közgazdasági karon a tanszék és a Népeiségtudományi Laboratórium közreműködésével széles profilú gazdaság-demográfus képzés folyik. Az ország legnagyobb egyetemein és gazdasági főiskoláin is bevezették a demográfia oktatását.

A szerző kitér arra, hogy a nagy területű és viszonylag alacsony népsűrűségű Szovjetunióban a lakosság összetétele különböző, és eloszlása rendkívül egyenetlen. Ezért a demográfiai folyamatok ésszerű irányítására a legnagyobb figyelmet kell fordítani, mert tudományosan megalapozott demográfiai prognózisok nélkül nem biztosítható a távlati népgazdasági tervek sikere. A népeiségtudomány pedig egyelőre nem ad kielégítő választ az élet felvetette sok kérdésre.

A Szovjetunióban a háború utáni időszakban csökkent a születési arányszám. És tovább is csökken. Sok szerző a lakosság anyagi jólétének növekedésével magyarázza ezt a jelenséget. Másfelől azok

az országok, amelyek a népeiségszám növekedését ösztönző politikát folytatnak, a születési arányszámra kedvezően ható rendszabályként felhasználják az anyagi tényezőt, a családi pótlék formájában a munkabérhez fizetett kiegészítést. Sok ország tapasztalata mutatja azonban, hogy az anyagi ösztönzés egy-maga mint a népesedési folyamatok irányításának módszere nem mindig bizonyult hatásosnak. Ez érthető is. Bármely demográfiai jelenségre egyidejűleg különböző jellegű tényezők sokasága hat, mégpedig gyakran ellentétes irányban. Ezért a kívánt eredmény csak akkor érhető el, ha a tényezők egész bonyolult komplexumát felderítik, ha meg tudják állapítani a közöttük levő kölcsönhatásokat. Az ismeretek jelenlegi színvonala nem ad teljesen kielégítő magyarázatot arra, milyen mechanizmusban kapcsolódnak össze a különféle tényezők, s milyen fokú kölcsönhatást gyakorolnak a demográfiai folyamatokra. E tekintetben erőteljesebb tudományos kutatásokra van szükség.

A szerző felhívja a szovjet demográfusok figyelmét, hogy bővítsék kapcsolataikat külföldi kollégáikkal, s tegyék rendszeressé az idevágó irodalom és egyéb információk cseréjét.



*Pligor Sándor rajza*